

Királyaink nevééről

Tíz-tizenkét év óta fokozódik a nemzeti történelmünk iránti közérdeklődés. Kutatás, fejtegetések, viták tárgyilagosságának és hasznosságának előfeltétele, hogy ugyanazok a szavak mindig ugyanazokat a fogalmakat jelöljék. Értelenségek, sőt félreértések forrása lehet az is, ha a tulajdonnevek használatában összevisszaság mutatkozik – különösképpen olyan személyneveknél, amelyek egész korszakok megjelölésére szolgálnak – így az uralkodók esetében.

András vagy Endre? Tudjuk: ugyanannak a névnek különböző formái, s ha valaki így vagy amúgy mutatkozik be, az öneki – és hogy mi áll a születési bizonyítványában, ez szüleinek – szíve joga.

A múlt nagyjait illetően vannak konvenciók. Senki sem beszél Ady Andrásról, amint ahogy Katona *Bánk bán*-járól szólva, csak Endre királyt említünk. Ám ugyanez a király egy sereg történelmi műben András néven szerepel. Hogy miért így vagy amúgy? Ki tudná megmondani?

Olyan is van, akiről felváltva mindkét változatot használják.

Hogy a káosz mekkora, íme több jeles történelmi és szépirodalmi mű névválasztása:

	ENDRE	ANDRÁS
1821. Katona József: <i>Bánk bán</i> (dráma)	X	
1823. Vörösmarty Mihály: <i>András és Béla, A bűvár Kund</i> (versek)	X	X
1842. Horváth Mihály: <i>A magyarok története</i>	X	
1847. Garay János: <i>Az Árpádok</i> (versek)	X	
1854. Jókai Mór: <i>A magyar nemzet története</i>	X	X
1874. Arany János: <i>Toldi szerelme</i> (vers)	X	
1885. Rákosi Jenő: <i>Endre és Johanna</i> (dráma)	X	
1896. Marczali Henrik: <i>Magyarország az Árpád-házi királyok alatt</i>	X	
1903. Acsády Ignác: <i>A Magyar Birodalom története</i>	X	
1903. Herczeg Ferenc: <i>Pogányok</i>		X
1911. Révai Nagy Lexikona		X
1928. Hóman-Szekfű: <i>Magyar történet</i>		X
1933. Asztalos-Pethő: <i>A magyar nemzet története</i>	X	
1953. <i>A magyar nép története</i>		X
1954. Jobbágy Károly: <i>Kijev</i> (vers)		X
1959. Új Magyar Lexikon	X	
1964. <i>A magyar irodalom története 1600-ig</i>	X	
1967. <i>Magyar életrajzi lexikon</i>		X
1978. Bakay Kornél: <i>A magyar államalapítás</i> („História”)		X
1981. Kristó Gyula: <i>Az aranybullák évszázada</i> („História”)		X
1981. <i>Magyarország történeti kronológiája</i>		X
1983. Györffy György: <i>István király és műve</i>	X	
1984. Szabó Magda: <i>IV. Béla király</i> (dráma)	X	
1986. Makk Ferenc: <i>Magyarország a 12. században</i> („História”)		X
1986. Köpeczi Béla: <i>Erdély története</i>		X
1987. <i>Magyarország története 10 kötetben. 1/2. kötet</i>	X	
1987. Dümmerth Dezső: <i>Az Árpádok nyomában</i>	X	
1988. <i>Magyarok a Kárpát-medencében</i> („História”)		X
1989. Nemeskürty István: <i>Mi magyarok</i>		X
1990. Lázár István: <i>Kis magyar történelem</i>		X
1990. <i>Akadémiai Kislexikon</i>		X

Nemzetközileg teljes a káosz László és Ulászló királyneveink körül.

Mi megszoktuk iskolában és olvasmányainkban, hogy Árpád-házi négy királyunk: I. (Szent) *László*, II. *László*, III. *László* és IV. (Kun) *László*.

Amikor aztán 1440-ben belviszályoktól szenvedő és a török előnyomulástól fenyegetett hazánk főurai a lengyel–litván Jagelló-ház királyát hívták meg a magyar trónra, aki amott III. *Wladyslaw* néven uralkodott, hazai történetírásunkban I. *Ulászló* lett a neve. Elésett 1444-ben Várnánál.

1453-tól 1457-ig Habsburg uralkodó viselte a magyar koronát, őt megint *László*-nak nevezi történetírásunk, és nagyon elítélően ismerjük: ő az az V. *László*, aki hitszegően kivégeztette Hunyadi Lászlót.

Hunyadi Mátyás fényes korszaka után bonyolult dinasztikus viszályok és egyezkedések folytán megint Jagelló-házbeli, de ezúttal nem Lengyelországban uralkodó, sőt a lengyelek ellen hadakozó cseh király kerül a magyar trónra, őt aztán nem is tudni, hogyan nevezzük. Történetírásunk – nyilván Jagelló származása folytán – II. *Ulászló* néven tartja nyilván, ámde a magyar történelmi emlékezetet megőrkítő Jókai tanúsítja róla, hogy jámbor tunyaságában mindenre azt mondta csehül-lengyelül, hogy „dobzse” („jól van”), ezért *Dobzse László* néven él emlékezetünkben.

Ugyanaz a személy!

De hiszen maga a név is – az összes *László*ké és *Ulászló*ké – alapján, eredetében egy és ugyanaz! A szlávok magyar fonetika szerinti Vladiszláv nevének elmagyarosított alakja. Tudjuk, hogy az idegenből átvett szavak elején a magyar nem szereti a mássalhangzók torlódását, ezért lett a német *strang*-ból *istráng*, a szláv *dvor*-ból *udvar*, a *Vladiszláv*-nak pedig lemaradt kezdő „v” betűje (ahogy *Vlagyimir-Volodimir* tartománynévből *Lodóméria* lett); ahogyan *Sztaniszláv*-ból *Szaniszló*, úgy lett a *Ladiszláv*-ból *László*.

S a zavar nem áll meg határainknál. A történelmi és a magyar *László*-k német szövegekben *Ladislaus*, franciákban *Ladislas* néven szoktak szerepelni, de felbukkan, főként a közös magyar-lengyel vonatkozásokban a *Wladislaw* alak is, az orosz krónikában pedig, magyarból „visszafordítva” *Vaszlov* névvel is találkozunk.

Élég a nyelvészkedésből! A meggyökeresedett konvenciókat egy újságcikkkel nem tudjuk elrendezni, de nem árt fényugarat villantani a káoszba.

Radó György

Megvan-e még a középpapsai kuruc zászló?

Az egykori Maramaros megyének is megvannak a maga kuruckori emlékei: szájhagyományok, tárgyi és földrajzi „bizonyítékai”, amelyek a szép emlékü nagyságos fejedelem itt-tartózkodását, a vele kapcsolatos eseményeket, szabadságharcának dicsőséges múltját hivatottak őrizni kegyelettel, a hálás utókor fel-felvillanó büszkeségével.

Látta és fogadta II. Rákóczi Ferencet 1709 októberében a harmadik rendi gyűlés alkalmával „Husztnak büszke vára”. A házat, amelyben tartózkodott – a vár alatt volt – 1890-ben bontották le. Ittléte napjaiban látogatta meg Urmezőn a Pogány családot. Még a századunk húszas éveiben is állt Urmező határában egy hatalmas tiszafa, szomszédságában egy közönséges fakereszt, amelyek Rákóczi emlékét őrizték. A fát Rákóczi fájának tartotta a nép, úgy tudták, hogy ennek a fának az árnyékában pihente ki a fejedelem utazása fáradalmait. A Kövesliget és Alsókálcsa közt lévő telepet Bóczárnak nevezte az ott lakó rutén lakosság, mert tudni vélte, hogy a telep felett emelkedő havas tövében fakadó forrásból ivott az erre járó fejedelem (A rutén nyelvben az uralkodónak kijár a cár megszólítás). 1896-ban a forrás fölé emléktáblát helyeztek, amelyre a következőt vésték: *Itt volt II. Rákóczi Ferenc fejedelem 1711. február 18-án*. A tábla leleplezése valóságos népünnepély volt, az egykori kurucok utódai méltóan és nagy lelkesedéssel ünnepelték az eseményt, lerótták kegyeletüket a nagyszerű múlt emléke előtt.

A Popágya-havason átvezető út nyomai is emléket őriznek, „még a nyáját legeltető pásztorgyerekek is azt beszélnek, hogy azon az úton valamikor egy fejedelem vonult végig, aki a ruténeket nagyon szerette”. Minden – ezen a tájon – talált tárgy emléket ébresztett a fejedelem emlékét hálással és büszkeséggel megbecsülő helybeliekben. A múlt század hatvanas éveiben talált nehéz, ötküllös, vasalt kereket Rákóczi ágyúkerékének tettek meg.

A Hídegpatak melletti hegyoldalon már csak az emlékek világában élő üreget a helyi lakosok úgy ismerték, mint azt a helyet, ahol Rákóczi az ágyúit állította fel. Rákóczi sáncának nevezték az Alsókálcsa és Kövesliget közötti hegyoldalon húzódó – ma már nem létező – törést is.

Alsószinevér küszöbén állt egy öreg kunyhó, amelyet a múlt század nyolcvanas éveiben nyelt el a könyörtelen idő. Ennek a kunyhónak mestergerendáján a következő véset volt olvasható: „Hic fuit Rákóczi anno 1703.”

Volt (van?) vidékünk lakosainak egy feltéve őrzött relikviája: a múlt század utolsó éveiben Középsánsán egy kuruc zászlót találtak a történészek. A helyi lakosok annyira tisztelték és feltették ezt a kegytárgyat, hogy amikor Hatfaludy László felkérte a falut, hogy a zászlót küldjék el Dolhára az 1903. június 7-én tartott ünnepélyre, megtagadták a kérelem teljesítését.

A zászló egykori „gazdáját” illetően különböző magyarázatok éltek: valakik úgy tudták, hogy azt Joodi Bálya Nakucza vicehadnagy, az Ilosvay ezred harmadik komániájának román nemzetiségű tisztje a majtényi fegyverletétel után nagy megpróbáltatások és veszélyek közepette hozta haza szülőfalujába, volt, aki azt állította, hogy a zászlót az alsó-apsai Pap György mentette meg, valaki azt vélte tudni, hogy Huszt várának feladása után került haza egy ott szolgált katona révén.

Hosszan kutattam a zászló és az igazság után egyre csökkenő reménnyel, míg nem a napokban „nyomra akadtam”. Alsó-Apsán egy kedves idős pár fogadott, akikről kiderítettem, hogy a legilletékesebbek ebben a sok kérdőjeles „zászlóügyben”. M. Ilonka néni és M. Sanyi bácsi nyugdíjas tanítók, szerényen és köztiszteltben élnek a virágokban és zöldben pihenő faluvégi házukban.

– Igen, igen – kezdte emlékezéseit könnyekkel küszködve Sanyi bácsi –, a zászló a miénk volt, mi őriztük. Ott állt emlékekkel és tisztelettel övezve a tisztaszoba sarkában a szentképek szomszédságában. 1920-ban, mikor édesapám halálán volt, elmondta, hogy a zászlót az ő édesapja adta át neki, hogy őrizze, mint a szeme fényét, mert ez alatt a zászló alatt harcoltak, ontották a szabadságért véruket őseink. Az ereklyét fíról-fíra adták egymásnak a család férfi utódai.

– Még én is emlékszem rá – kapcsolódott a beszélgetésbe Ilonka néni. Nem volt nagy zászló, amolyan négyszögletű volt, úgy egy méter hosszú és széles. Három masnival volt hozzáerősítve a rövid rúdhoz. Maga a zászló zöld színű volt, a szélei sárgás-rojtosak, a közepében egy félhold volt, mellette egy csillag. Nagyon megviselt volt; tele szakadásokkal, tépésekkel, valószínűleg golyó ütötte sebek voltak. Alól – a közepe táján – hiányzott belőle egy jókora darab, amolyan háromszögletű. 1944 előtt ünnepek alkalmával kivittük a zászlót, az volt az ünnep fénypontja. 1948-ban – érthető okokból kifolyólag nem mertük otthon tartani – leadtuk a közép-apsai egyháznak, ott volt kitűzve a szentély előtt a templomban. Ott is volt két évig, míg nem 1950-ben a falu akkori előljárója, András, akit ragadványnevével mindenki úgy szólított, hogy Borisocoluj, elvette a zászlót avval a magyarázattal, hogy az új világban nincs itt helye. Azóta nyoma veszett. Évekig nem mertünk a zászló felől még érdeklődni sem, majd, mikor enyhébb lett a légkör, érdeklődni kezdtünk, ám nem kaptunk érdemleges választ.

Az említett egyén nem tartozott a kristálytisztja jellemű emberek közé, mai szóhasználattal azt mondhatnám, hogy csencselt, gyakran járt illegálisan a másik oldalra. Nincs kizárva, hogy ott adta el az ereklyét. Vannak, akik tudni vélik, hogy a zászló Szigetén van, legalábbis: volt.

Nekünk volt egy fényképünk is a zászlóról, kerestem-kutatam, de mindezeddig nem akadtam rá, pedig nagyon szeretném, hogy ha a zászlót sajnos már nem is, de legalább a fényképét átadjuk a fiainknak, mint ahogyan az szokás és erkölcsi törvény volt a családban. De kutatni fogom továbbra is. Ha úgy adja az Isten, hogy megielem, úgy jelentkezni fogok, mert tudom, hogy az nemcsak minket illet, hanem az egész történelmet.

Szöllősy Tibor

HÍREK

Sály község önkormányzata, a Gárdonyi Géza Általános Iskola, a Mozgásjavító Általános Iskola és Diákotthon szeptember 12–13-án *sályi napokat* rendezett, ahol a telepü-

lés múltjával foglalkozó előadások hangzottak el, népdalestre került sor és felavatták a református templom kertjében lévő sírkögyűjteményt.

Egy honismereti múltú polgármester – önmagáról

Az elmúlt két év során – mivel honismerettel közelebbi kapcsolatban álló személyek is kerültek polgármesteri székbe – többször felmerült ez a kérdés. A tanácselnökökre – tisztelet a kivételéknél – nem volt jellemző a honismeretes múlt, hiszen ők többnyire pártállásuk miatt szereztek rangjukat, a honismeret pedig nem tartozott a tanácselnöki erények közé. (Viszsaemlékszem rá, amikor ferde szemmel nézték bizonyos megmozdulásainkat, – a szakkör 29 éve alatt sok minden előfordult: pl. megdorgált a tanácselnök, mert a plébánost meghívtuk a templom történetéről beszélni. Hívtuk volna a párttitkárt?)

Az talán nem is véletlen, hogy több helyen olyan személyek kerültek a település élére, akik ismerték a jelent, a múltat. Hogy tud olyan ember valamit tenni egy község érdekében, akit esetleg máshonnan neveztek ki oda, nem is ismert semmit, de nem is érdekelték a helyi hagyományok. Az ilyen tanácselnökök aztán eltűntek a süllyesztőben, amikor a nép szava érvényesült, hiszen nem volt mögöttük tömegbázis. Amikor kapkodni kezdtek, hogy megszerezzék a lakosság bizalmát, nem sok eredménnyel jártak: évtizedes „übermensch” viselkedés után néhány hét kevés az ilyesmire. Én 24 éves honismereti múlt – ezen belül 7 éves szakkörvezetés – után mindenkit ismertem a faluban, s természetesen engem is ismert mindenki. Ugy érzem, hogy egy településnek mindenképpen hasznos, ha olyan ember kerül az élére, aki ismeri, hiszen gyökerek nélkül mit tud kezdeni? Egy répatermő hagyományokkal rendelkező területen nem szerencsés fafeldolgozót építeni és fordítva sem.

Az első és legfontosabb feladat: megismertetni a lakossággal saját történetét, mai valóságát. Szerencsére a község 11 tagú testületében egy párttag sincs, így nem érvényesülhetnek pártszempontok, ha különböző szemszögből is, de mindenki a község sorsának javulását kívánja. Az önkormányzat tagjai egyhangúlag támogatták azt az ötletet, hogy adjunk ki egy színes képeslapot a községről. Normális lapot már igen régen nem lehetett kapni, hiszen régen nem törődtek ezzel és országosan is a Képzőművészeti Alap volt a korlátlan úr. Hiába leveleztem velük többször: ők Pestről akarták eldönteni, hogy milyen lapot készítenek, és abba nem volt beleszólás. Így nem volt véletlen, hogy olyan lap is forgalomban volt a községről, melynek egyik kockája a jászszentendrési templomot ábrázolta. Végre már van: saját magam fotóztam és a jászberényi nyomda elkészítette.

Van most már egy ismertető is a községről, igaz, hogy nem minden látnivalóról, de a templomról ki tudunk adni egy füzetet a Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület sorozatában. Ezt már hosszú évek óta szorgalmaztam, meg is tudtuk volna jelentetni olcsóbban, mint 1991 végén, ám a tanácselnök kategorikusan közölte, hogy nincs pénz rá (honnét tudta ilyen pontosan, amikor nem is konzultált senkivel?).

Visszaállítottuk a község címerét, melyet mint szabad jász település: évszázadok óta használt. Minden testületi tag támogatta azzal együtt, hogy ábrázolásokon, jelvényeken szerepeljen. A róla készült kitűzöt meg lehet vásárolni.

Ezekre a dolgokra nem szabad a pénzt sajnálni. A legszegényebb magyar tanyán, falusi házban is ott függött Kossuth képe, az aradi vértanúk ábrázolása. A nemzeti érzelmeket nem lehet pénzre váltani: akármilyen szegénység is volt: zászlóra, gyertyára a nemzet öröm- és gyászünnepeinek méltó ünneplésére mindenkinek volt pénze. Itt a Jászágban mindenki ismerte a jászok történetét: negyedszázaddal ezelőtt minden idős ember fújta a Redemptiót, a jászok nagy tettét, amikor visszaváltották elvesztett kiváltságaikat. Ilyen környezetben egy honismereti érzelmű polgármesternek könnyebb elhítenie, hogy IV. Béla sem gubbasztott a sarokban a haza romjain, és a jászok sem panaszkodtak, hanem tettek. IV. Béla így vált a második honalapítótá, a jászok pedig áldozatukkal megváltották magukat.

Sokat kell még tennünk, hogy szűkebb hazánkat megismertessük, főleg a fiatalokkal. S ha mindez sikerül, akkor nem is lesznek olyan megoldhatatlanok a ma annak hitt problémák.

Mit tehet ez ügyben egy honismeretes polgármester? A honismereti szakkörben fiatalokkal és idősekkel ismerkedünk saját történelmünkkel. Az iskolában honismereti fakultációt vezetek és a hagyományörző mozgalom is szépen működik irányításom alatt (ennek egyébként országos vezetőségi tagja is vagyok). Az iskolában turisztikai szakcsoportom is van, mellyel járom az országot. Ezek a gyerekek már megismerkednek saját szülőföldjük értékeivel, népijáték-olimpiákon szerepelnek eredményesen olyan játékokkal, melyeket néhány éve még nem is ismertek.

Javasoltam az önkormányzatnak, hogy 1745. május 6-a, a Redemptio emlékére nyilvánítsuk ezt a napot a jászok napjává, hiszen hajdan nagy ünnep volt ez a Jászságban. Már másodszer rendeztük meg a május 6-i megemlékezést, melyen 1992-ben dr. Andrásfalvy Bertalan miniszter úr és Halász Péter, a Honismereti Szövetség alelnöke is részt vett.

Nagy dolgok előtt állunk még: helytörténeti gyűjteményünk épülete igen rozoga, hamarosan dönteni kell az értékek illő elhelyezéséről, nem beszélve arról, hogy Laki Ida, a községünkben elszármazott festőművész nő is ideajándékozta életművének egy részét a kisgaléria céljaira. Tehát van mit megoldani, de már nem vagyunk egyedül: Jászszentlászló, községünk hajdani pusztája – jelentkezett felhívásunkra a jászok napja alkalmából és a több, mint 100 éve megszakadt kapcsolatot felújítottuk. Hányszor próbáltam már honismeretesként 1968 óta – eddig sikertelenül.

Sorra avatjuk az emlékműveket, emléktáblákat nagyjaink, hősi halottaink emlékére – példát mutatva a múlttal a jelennek. Hát itt tartunk most. Ezek után döntse el az olvasó: jó-e a honismeretes polgármester?

Fodor István Ferenc

Arad vidéki himzés, részlet (Székely Judit rajza)

HÍREK

Volt leventék találkozója Dákán

A községben 1989-ben alakult meg a Szülőföld Baráti Kör, melynek feladatai közt a település múltjának feltárása, a hagyományok ápolása szerepel az első helyen. A kitűzött célokat tudatos rendszerességgel igyekszik megvalósítani. Egy ilyen nemes feladat realizálásának résztvevői voltak április 20-án du. 3 órától a községi klubkönyvtárban azok, akik a baráti kör meghívására megjelentek. Ugyanis, ez évi tervükben kiemelt feladatként szerepel, hogy összegyűjtésük és könyvben kiadják az 1945. január 4-én bevonultatott leventék életének akkori ese-

ményeit. Az említett napon a községből 30, 16–20 év közötti fiatalot sodort el a háború szele. Közülük ketten orosz fogságban és öten azóta már meghaltak. A még élők majd' teljes létszámban ott voltak a találkozón, ahol elmondták életük megrázó eseményeit. Az írásos kérdőív mellett most a hangfelvételen rögzített szavak is dokumentálják az elhurcolt – vagy a szibériai fogság elől megmentett – fiatalok vallomását. A 70 résztvevő, érdeklődő közül sokan elmondták emlékezéseiket a több mint négy évtizeddel ezelőtti eseményekről.

Tóth Dezső